

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Marie Halbrštátová

Ošetřovné

Bakalářská práce

Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Ošetrovné vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 67 228 znaků včetně mezer.

V Letohradě dne 30. března 2024

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala JUDr. Gabriele Halířové, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za její odborné rady a vstřícnost. Díky patří také mé rodině a přátelům, kteří mi byli velkou oporou po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod	5
1. Vymezení ošetřovného	7
1.1. Podmínky nároku na ošetřovné.....	9
1.2. Podpůrní doba	13
1.2.1. Žádost o odstranění tvrdosti zákona	16
1.3. Výše a výplata ošetřovného	19
1.4. Důvody vyloučení vzniku nároku na ošetřovné	22
1.5. Vyloučení nároku na výplatu ošetřovného.....	23
2. Problematika OSVČ.....	25
2.1. Ošetřovné pro OSVČ v době pandemie Covid-19.....	26
2.2. Úprava de lege ferenda	28
Závěr.....	30
Seznam použitých zdrojů.....	32
Abstrakt	36
Klíčová slova	37

Úvod

Ošetřovné je jednou z důležitých dávek poskytovanou v rámci systému sociálního zabezpečení. Součástí každého lidského života je bohužel i nemoc, kterou ne vždy lze zvládnout bez pomoci druhých. Ošetřovné se zaměřuje na krátkodobou pomoc zaměstnaným osobám, které se účastní nemocenského pojištění. Protože nemohou dočasně vykonávat své běžné zaměstnání, nabízí jim částečnou kompenzaci výdělku v době péče o druhé. Jde o finanční kompenzaci, která zabraňuje negativním dopadům na ekonomické nebo i sociální postavení dané osoby. Ošetřovné je tzv. rodinná dávka, která podporuje fungování rodiny jako celku a vzájemnou výpomoc mezi blízkými příbuznými.

V celém sociálním zabezpečení i v samotném nemocenském pojištění je několik dávek, které jsou často předmětem veřejných diskusí, ale ošetřovné mezi ně bohužel nepatří. Jako téma se do popředí dostalo až v souvislosti s pandemií Covid-19, která se stala globálním problémem. Kvůli pandemii se plošně uzavíraly školy po celé České republice, děti proto musely zůstat doma a s nimi i jejich rodiče. V tuto chvíli skokově narostly počty podaných žádostí o ošetřovné a počty vyplacených dávek dosahovaly rekordů. V souvislosti s hojnějším využíváním dávky vypluly na povrch i určité nedostatky v právní úpravě ošetřovného, například v délce podpůrní doby nebo ve stanovené věkové hranici při péči o dítě. Proto jsem si ošetřovné zvolila jako téma své práce a ráda bych tím přinesla ucelený pohled na tuto dávku.

Cílem mé bakalářské práce je podrobně charakterizovat ošetřovné jako jednu z dávek poskytovanou v rámci systému nemocenského pojištění a analyzovat jeho problematické aspekty. Zaměřím se hlavně na právní úpravu ošetřovného v právním řádu České republiky a otázku, zda je stávající právní úprava dostatečná k naplnění účelu této dávky. Dostatečnost budu hodnotit vzhledem k vymezení okruhu osob, které mají na ošetřovné nárok, k výši dávky a také k délce a způsobu stanovení podpůrní doby.

Obecně oblast práva sociálního zabezpečení není příliš bohatá na zdroje a bylo pro mě obtížnější najít relevantní odbornou literaturu. V práci budu vycházet z platné legislativy, zejména z Listiny základních práv a svobod, Zákona o nemocenském pojištění a Zákoníku práce. V potaz budu brát právní stav k 31. březnu 2024. K hledání vysvětlení k jednotlivým ustanovením mi budou sloužit důvodové zprávy a komentáře k příslušným zákonům. Dalším významným zdrojem budou odborné články dostupné z elektronických databází a také výroční zprávy a výzkumy publikované veřejným ochráncem práv. Rozeberu i rozhodnutí okresního soudu v Ostravě, které pojednávalo o právu na výplatu ošetřovného. Aktuální informace a statistiky budu čerpat z informací poskytnutých Českou správou sociálního zabezpečení.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou kapitol. První kapitola bude zaměřena na představení ošetřovného, jeho zakotvení v právním řádu a vymezení jednotlivých znaků této dávky. Nejprve se budu podrobně zabývat tím, které všechny zákonné podmínky musí být naplněny, aby osobě vznikl samotný nárok na ošetřovné. Dále se zaměřím na podpůrčí dobu a její úskalí spočívající v definici potřeby ošetřování či péče. Upozorním i na obcházení zákona, kvůli kterému dochází k nelegálnímu čerpání ošetřovného. Představím také institut odstranění tvrdosti zákona, který je využíván k dosažení delší podpůrčí doby nebo k prominutí některé z podmínek nároku na ošetřovné. Poté se budu věnovat výši ošetřovného, způsobu uplatnění nároku a důvodům, proč jsou některé osoby vyloučeny a nárok na ošetřovné jim nevzniká. Ve druhé kapitole se pak budu zabírat problematikou osob samostatně výdělečně činných. Vymezím důvody, proč nemají nárok na čerpání ošetřovného a představím návrh, který by měl jejich vyloučení změnit.

1. Vymezení ošetřovného

Česká republika coby sociální stát má zavedenou určitou síť sociální pomoci, která zajišťuje minimální životní úroveň pro všechny občany nacházející se v obtížné ekonomické či sociální situaci. Systém sociálního zabezpečení v ČR je dosti členitý a zahrnuje desítky dávek.¹ Pro tuto bakalářskou práci je důležitá část zabezpečení nazývaná se nemocenské pojištění, které je zaměřeno na zabezpečení osob, které krátkodobě ztratily možnost vykonávat své zaměstnání. Obecně dávky poskytované v rámci nemocenského pojištění jsou prostředkem napomáhajícím ekonomicky aktivním osobám, které v důsledku nemoci, vzniku potřeby ošetřování či péče, těhotenství, mateřství nebo raného rodičovství nemohou vykonávat svou práci. Dávky jim pak v těchto vymezených případech dočasně nahrazují finanční příjem.²

Pokud se již zaměříme konkrétně na ošetřovné, jde o formu pomoci, která je určena pro zaměstnané osoby, které neočekávaně krátkodobě ztratily možnost vykonávat výdělečnou činnost kvůli nastalé sociální události. V tomto případě se tím rozumí vznik potřeby ošetřování kvůli nemoci či úrazu fyzické osoby, ať už nezletilé nebo dospělé, anebo potřeba péče o dítě mladší 10let. Jde o peněžitou dávku, která je vyplácena přímo osobám, která splňují podmínky pro nárok na výplatu. Ošetřovné je zaměřeno na dočasnou pomoc v řádu několika málo dnů. Účelem je tedy finančně podpořit pečující osobu, která v důsledku vzniku potřeby ošetřování nebo péče ztratila možnost výdělku, a tudíž částečně přišla o své příjmy.³ Základním předpokladem pro vznik nároku na ošetřovné je splnění zákonem stanovených podmínek, které budu podrobněji rozebírat v následující podkapitole. Jedná se o tyto požadavky:

- existence nemocenského pojištění v době vzniku potřeby ošetřování či péče,
- vznik stanovené sociální události,
- společná domácnost (s výjimkou pro určitý okruh osob).

Ošetřovné je upraveno hned několika právními předpisy. V rámci ústavního pořádku ČR je zásadním pramenem práva ústavní zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále pouze "LZPS"). Článek 32 odst. 1 zaručuje ochranu rodiny jako primární části společnosti, která je základem státu. Dále je v čl. 32 odst. 4 LZPS zakotveno právo rodičů na výchovu dětí, s čímž je spojen navazující odst. 5 a právo na pomoc státu pro rodiče poskytující péči. Podle znění posledně zmíněného odstavce můžeme dovodit,

¹ HŮRKA, Petr. In: HŮRKA, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023, s. 21.

² KOLDINSKÁ, Kristina a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s.185-186.

³ KADLUBIEC, Vojtěch. In: HŮRKA, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023, s. 163-164.

že má jít o pomoc rodičům po stránce materiální (tedy finanční), tak i nemateriální, protože přímá použitelnost tohoto odstavce není čl. 41 odst. 1 LZPS vyloučena. Materiální pomoc je prováděna například prostřednictvím dávek státní sociální podpory nebo právě ošetřovným. Co se ale týče nemateriální pomoci, v praxi by byla její realizace jen těžko uskutečnitelná, a proto panuje domněnka, že opomenutí vyloučení přímé použitelnosti je pouze redakční chybou.⁴

Na zákonné úrovni je pak klíčovou právní úpravou zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále pouze “ZNP”). V tomto zákoně je samotné ošetřovné upraveno v ustanovení § 39-41, ale dále se na něj vztahují také společná ustanovení, která upravují účast na nemocenském pojištění, posuzování zdravotního stavu nebo organizaci a provádění pojištění. Další důležitou část právní úpravy představuje zákon České národní rady č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, který se zabývá organizačním uspořádáním na úseku sociálního zabezpečení, vymezuje příslušné orgány a stanovuje jejich kompetence.

Když se na ošetřovné podíváme z hlediska pracovního práva, potřeba ošetřování fyzické osoby nebo péče o dítě mladší 10 let je kvalifikováno jako důležitá osobní překážka v práci na straně zaměstnance ustanovením § 191 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů (dále pouze “ZP”). V důsledku této překážky v práci nemá zaměstnanec povinnost vykonávat pro zaměstnavatele práci stanovenou pracovní smlouvou, má tak pracovní volno a může se dále starat o danou osobu. Za dobu absence mu nenáleží náhrada mzdy ani platu od zaměstnavatele a očekává se, že je finančně zabezpečen právě díky ošetřovnému. Existenci této překážky v práci musí zaměstnanec oznámit a následně i řádně prokázat, například prostřednictvím tiskopisů vystavených v souvislosti s řízením o ošetřovném. Po dobu ošetřování je zaměstnanec v ochranné době, která znemožňuje, aby mu byla dána výpověď ze strany zaměstnavatele. Ochrana však není bezmezná, a proto existují určité situace, kdy je výpověď možná (např. pokud dojde ke zrušení zaměstnavatele).⁵ ZP odkazuje na ZNP kvůli vymezení případů, kdy je poskytováno ošetřování nebo péče, ale nezabývá se už podpůrčí dobou. Proto ochrana před propuštěním slouží ve prospěch zaměstnance po celou dobu trvání potřeby ošetřování, jak v průběhu podpůrčí doby, tak i po jejím skončení.⁶

⁴ WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. [online databáze] Praha: Wolters Kluwer, 2022 [cit. 14. února 2024]. Komentář k čl. 32. Dostupné z: databáze aspi.cz.

⁵ HŮRKA, Petr a kol. *Zákoník práce: Komentář* [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, aktualizováno k 1. lednu 2021 [cit. 6. února 2024]. Komentář k § 191. Dostupné z: databáze aspi.cz.

⁶ § 53 odst. 1 písm. f) ZP.

Přestože je v § 191 ZP jasně stanovená povinnost pro zaměstnavatele omluvit absenci zaměstnance v době ošetřování, objevují se i případy, kdy dojde k porušení této povinnosti. Důvodem, proč zaměstnavatel nechce umožnit čerpání neplaceného volna, může být například nedostatek zaměstnanců, kteří by obstarali danou práci za chybějící osobu. Tímto problémem se v rámci výzkumu s názvem *Těhotenství a mateřství na pracovišti* zabýval veřejný ochránce práv. Ten mimo jiné zkoumal právě postavení žen jako matek při péči o nemocné děti a postoje zaměstnavatelů v této situaci. Z provedeného dotazníkového šetření vyplynulo, že 9 % respondentek (což znamená 117 zaměstnankyním z celkových 1 300 dotázaných) nebylo ze strany zaměstnavatele dovoleno využít neplacené pracovní volno po uplynutí podpůrní doby ošetřovného, i když na něj měly právo. Z obavy o ztrátu zaměstnání se ale žádným způsobem nebránily a raději toto jednání akceptovaly.⁷

1.1. Podmínky nároku na ošetřovné

Pro vznik nároku na ošetřovné je vyžadováno kumulativní splnění hned několika podmínek stanovených ZNP. Primární podmínkou pro nárok je samotná účast na nemocenském pojištění. Jde o výraz jedné ze základních zásad systému nemocenského pojištění, a to zásady pojišťovací. Tato zásada se pojí s povinností platit pojistné a tím se podílet na tvorbě zdrojů, které jsou následně opět rozdělovány pojištěncům prostřednictvím jednotlivých dávek nemocenského pojištění.⁸

Nemocenské pojištění provádějí orgány nemocenského pojištění a služební orgány taxativně vymezeny v § 81 ZNP. Účast na pojištění může mít buď povahu obligatorní nebo fakultativní. Obligatorně, tedy povinně ze zákona, vzniká pojištění zaměstnaným osobám, které spadají do okruhu pojištěných osob vymezených v § 5 písm. a) ZNP. Tyto osoby musejí splňovat podmínku pojící se k místu výkonu zaměstnání a výše jejich výdělku musí dosahovat stanoveného rozhodného příjmu, a to 4 000 Kč.⁹ Fakultativně se dle § 11 ZNP nemocenského pojištění mohou účastnit také osoby samostatně výdělečně činné (dále pouze “OSVČ“). Pro účast na pojištění je nutné, aby činnost, kterou vykonávají, byla uskutečňována na území ČR nebo na základě oprávnění vydaných podle předpisů ČR. Pokud se rozhodnou pro dobrovolné pojištění, musí podat přihlášku, pravidelně odvádět pojistné, a následně tak mohou čerpat určité výhody, které pojištění poskytuje zaměstnaným osobám.

⁷ Veřejný ochránce práv. *Těhotenství a mateřství na pracovišti – výzkumná zpráva 2023*. [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2023. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/30-2023-DIS_M%C5%A0-final.pdf.

⁸ KADLUBIEC, Vojtěch. In: HŮRKA, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023, s. 165.

⁹ § 6 odst. 1 a 2 ZNP.

Problematicke OSVČ v souvislosti s ošetrovným se budu více věnovat ve druhé kapitole a dále se v této části budu zabývat pouze zaměstnanci.

Vznik i zánik pojištění zaměstnanců se odvíjí od existence pracovněprávního vztahu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Pro vznik pojištění je ale nezbytné, aby zaměstnanec začal osobně vykonávat práci. Zvláštní podmínky jsou §7a ZNP stanoveny pro zaměstnance pracující na základě dohody o provedení práce. Ti musejí pro vznik nemocenského pojištění dosáhnout příjmu vyššího než 10 000 Kč.¹⁰ Pojištění jim nevzniká trvale, ale odvíjí se vždy od konkrétního měsíčního příjmu. Je tak běžné, že zaměstnanec je pojištěn nepravidelně jen v některých měsících, kdy jeho příjem překročí stanovenou laťku.

Druhou podmínku pro nárok na ošetrovné najdeme formulovanou v ustanovení § 39 odst. 1 ZNP. Tím je stanoveno, že se musí jednat o zaměstnance, který nemůže vykonávat výdělečnou činnost kvůli nastalé sociální události. Pojmem sociální události se rozumí taková událost, která negativně ovlivňuje postavení zaměstnance a jeho schopnost k výkonu práce. Zaměstnanec tak kvůli nečekané události nemůže docházet do zaměstnání a plnit své pracovní povinnosti vůči zaměstnavateli. Pro vznik nároku je nutné, aby tato událost nastala v době existence účasti na nemocenském pojištění. Na úseku nemocenského pojištění je sice zavedena ochranná lhůta, ve které je umožněno, aby zaměstnanci vznikl nárok na dávku i po skončení pracovního poměru, a tudíž i ukončení nemocenského pojištění, nicméně na ošetrovné se ochranná lhůta nevztahuje.¹¹

ZNP rozlišuje dva druhy sociální události podmiňující nárok na ošetrovné. Prvním druhem je potřeba ošetrování, která vznikla u dítěte mladšího 10 let kvůli nemoci nebo jinému úrazu, anebo potřeba ošetrování jiné fyzické osoby, jejíž stav to nezbytně vyžaduje. Druhou možností je vznik potřeby péče o dítě mladší 10 let, které je sice zdravé, ale vyžaduje péči kvůli uzavření školského nebo zvláštního dětského zařízení z důvodu havárie, mimořádného opatření nebo jiné nepředvídané události. Zahrnuty jsou také případy, kdy dítě kvůli nařízené karanténě nemůže navštěvovat školské či jiné dětské zařízení nebo pokud osoba pečující o dítě není kvůli vlastnímu nepříznivému zdravotnímu stavu schopna o něj pečovat (tzn. onemocněla, utrpěla úraz, porodila nebo jí byla nařízena karanténa).¹²

¹⁰ Od 1. července 2024 se ruší pevně stanovená hranice příjmu ve výši 10 000 Kč. Nově se vznik pojištění bude odvíjet od dosažení rozhodné částky za kalendářní měsíc. Výše rozhodné částky je stanovena procenty, a to buď 25 % průměrné mzdy ze všech zaměstnání vykonávaných na základě dohody o provedení práce u jednoho zaměstnavatele nebo 40 % průměrné mzdy ze všech vykonávaných zaměstnání na základě dohody o provedení práce u různých zaměstnavatelů.

¹¹ PŘIB, Jan a kol. *Zákon o nemocenském pojištění: Komentář*. [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2019 [cit. 23. ledna 2024]. Komentář k § 10 a § 39. Dostupné z: databáze aspi.cz.

¹² § 39 odst. 1 ZNP.

Co se týče zohlednění stáří dítěte, věková hranice 10 let byla stanovena již ustanovením § 25 odst. 1 zákona č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců a ani po přijetí nového ZNP se nijak nezměnila. Pokud dítě překročí tuto věkovou hranici, vzniká v případě jeho nemoci nebo úrazu stále nárok na ošetřovné, akorát již podle § 39 odst. 1 písm. a) bodu 2. ZNP jako případ ošetřování jiné fyzické osoby. V situaci, kdy se ale jedná o péči o dítě z důvodu uzavření školského zařízení, musí být hranice 10let dodržena vždy. Podle názoru tehdejší mluvčí České správy sociálního zabezpečení (dále pouze "ČSSZ") Jany Buraňové lze předpokládat, že dítě je již po dosažení věku 10let již více samostatné a dokáže se o sebe postarat, i kdyby mělo nějakou lehkou nemoc.¹³

V březnu roku 2020 byly v ČR zaznamenány první osoby nakaženy onemocněním Covid-19. Počet nakažených rychle rostl a ihned se začaly přijímat opatření, která měla zamezit ohrožení veřejného zdraví obyvatel. Došlo k uzavírání školských zařízení a rodiče tak museli převzít péči o své děti.¹⁴ Otázka stanovení věku tak najednou byla předmětem mnoha veřejných diskusí. V praxi se totiž ukázalo, že dítě ve věku nad 10 let ještě není zcela samostatné a stále vyžaduje částečnou pomoc rodiče v každodenním životě. Z tohoto důvodu byl přijat zákon č. 133/2020 Sb., o některých úpravách v sociálním zabezpečení v souvislosti s mimořádnými opatřeními při epidemii v roce 2020, který zvýšil věkovou hranici a na ošetřovné tak měli nárok zaměstnanci z důvodu péče o dítě mladší 13 let.

Po návratu zpět ke klasickému režimu ošetřovného se ale zatím nikdo o trvalém posunutí věkové hranice směrem nahoru nezmínil a zůstává tak na 10. roku věku dítěte. Osobně se domnívám, že by se věková hranice u nároku na ošetřovné měla zvýšit alespoň na 12 nebo 13 let. Každé dítě se vyvíjí trochu odlišně a v době pandemie se projevilo, že potřeba péče přetrvává i po překročení 10. roku věku. Zvýšení věkové hranice by také podpořilo výkon rodičovské odpovědnosti, z hlediska které je rodič povinen pečovat o fyzické zdraví svého dítěte a dohlížet na něj.¹⁵ Čerpat ošetřovné je právo, které může zaměstnaná osoba využít, ale také nemusí. Mít možnost pečovat i o něco starší děti by bylo přínosné a mnohdy by to rodičům ulehčilo od starostí se zajišťováním hlídání nebo necháním dětí bez dozoru.

¹³ SVOBODA, Jakub. *Kdy lze čerpat ošetřovné na nemocné dítě* [online]. novinky.cz, 25. srpna 2014 [cit. 8. února 2024] Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/finance-kdy-lze-cerpat-osestrovne-na-nemocne-dite-239170>.

¹⁴ SLABÁ, Jitka. Vládní boj proti pandemii: Přehled opatření vydaných v souvislosti s pandemií onemocnění Covid-19 v Česku v letech 2020 a 2021. *Demografie* [online], 2022, č. 64 (2), s. 176 [cit. 31. ledna 2024]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/167607725/13005322q2_175-196.pdf/88d441f5-1b2c-42bd-a8cd-ab41cb0edfe7?version=1.1.

¹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník, zvláštní část, s. 221.

Třetí podmínkou pro vznik nároku na ošetřovné je, aby osoba vyžadující ošetřování nebo péči bydlela v jedné domácnosti se zaměstnancem, který chce ošetřovné nárokovat. Za domácnost se považuje trvalé soužití osob, které společně hospodaří a vynakládají finance na uspokojování svých potřeb. Splnění této podmínky se dokládalo čestným prohlášením a nebylo tak nutné, aby osoby měli shodný trvalý pobyt. Podle právní úpravy účinné do konce roku 2021 byl kladen důraz pouze na společnou domácnost a nikoli na příbuzenský vztah mezi osobami. Výjimku měli pouze rodiče, kteří se starali o své dítě mladší 10 let. Kvůli nesplnění podmínky společné domácnosti zaměstnanci nejenže neměli nárok na ošetřovné, ale neměli ani zaručené právo na neplacené volno z práce. Jednou z dalších možností pak bylo čerpat dovolenou, k jejíž využití ale zaměstnavatel také neměl povinnost dát svolení. Problematické to bylo i v případech dětí starších 10let, které byly po rozvodu rodičů svěřeny do výlučné péče jednoho z rodičů. Pokud dítě onemocnělo v době, kdy čas trávil u druhého rodiče, podmínka společné domácnosti nebyla považována za splněnou a nevznikal zde nárok na ošetřovné. Řešením bylo převést nemocné dítě zpět k prvnímu rodiči anebo spoléhat, že mu zaměstnavatel umožní čerpat dovolenou.¹⁶

Kvůli podmínce společné domácnosti vznikaly časté komplikace. Je celkem obvyklé, že například dospělé děti pečují o své starší rodiče, ale kvůli nesplnění podmínky opakovaně docházelo v těchto případech k zamítnutí žádostí o ošetřovné. Na příliš přísnou formulaci několikrát upozorňoval veřejný ochránce práv a označoval ji za nespravedlivou vzhledem ke společenskému vývoji a ustupujícímu soužití více generací ve společné domácnosti.¹⁷ V reakci na neustále se opakující stížnosti byla přijata novela ZNP, díky které od 1. ledna 2022 již není splnění společné domácnosti vyžadováno v případech vymezených § 39 odst. 2 ZNP. Jedná se o případy:

- ošetřování nebo péče o příbuzného v linii přímé a sourozence zaměstnance,
- ošetřování manžela (manželky) nebo registrovaného partnera (registrované partnerky) zaměstnance,
- ošetřování rodičů manžela (manželky) nebo registrovaného partnera (partnerky) zaměstnance.

Úplné zrušení této podmínky by nebylo dobré. Mohlo by to vést ke zneužívání dávky, protože by ošetřovné by mohla čerpat v podstatě jakákoliv zaměstnaná osoba, i když by

¹⁶ SMEJKAL, Michal, HALÍŘ, Jakub. Ošetřovné jako dávka nemocenského pojištění se zaměřením na podmínku společné domácnosti. *Právní rozhledy* [online databáze], 2020, č. 21 [cit. 12. února 2024]. Dostupné z: [databáze beck-online.cz](https://beck-online.cz).

¹⁷ Veřejný ochránce práv. *Výroční zpráva 2021* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2022. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/dokument/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu_2021/vyrocní-zprava-2021.pdf.

s osobou vyžadující ošetřování nebo péči neměla žádný vztah. Přijetí novely s částečným zrušením podmínky společné domácnosti byl ale krok správným směrem, který zpřístupnil ošetřování a vzájemnou pomoc mezi členy blízké rodiny. Jestli po změně došlo k navýšení případů využití ošetřovného nelze s jistotou říci. Změna byla přijata v době, kdy v ČR byla pandemie onemocnění Covid-19. Ošetřovné v tu dobu čerpalo několikanásobně více osob než kdy dříve, a proto ze statistických údajů ČSSZ nelze výsledek zaručeně vyvozovat.

1.2. Podpůrčí doba

Pojem podpůrčí doba se používá pro označení časového úseku, v průběhu kterého trvá sociální událost v podobě potřeby ošetřování či péče. Pokud došlo k naplnění stanovených podmínek, je zároveň vyplácena dávka ošetřovného. Jestliže tato stanovená doba uplyne, dávka již nemůže být vyplácena, i kdyby sociální událost přetrvávala.¹⁸ Reálnou délku podpůrčí doby ovlivňují dva faktory, a to rodinný stav zaměstnance uplatňujícího nárok na ošetřovné a primárně zdravotní stav osoby vyžadující ošetřování, dle kterého ošetřující lékař určuje skutečnou délku ošetřování.

Ustanovení § 40 odst. 1 ZNP stanovuje maximální délku podpůrčí doby na 9 kalendářních dnů nebo 16 kalendářních dnů v případě osamělého zaměstnance, který má v trvalé péči dítě do 16 let s neukončenou povinnou docházkou. Delší podpůrčí doba je pro osamělé vymezena hlavně z finančního hlediska. Lze předpokládat, že v některých případech jim jediný příjem plyne z výkonu jejich zaměstnání, a tudíž by při delším trvání potřeby ošetřování nebo péče došlo k výpadku výdělku, který by neměl kdo nahradit. Možnost čerpat ošetřovné tak dává osamělým zaměstnancům větší záruku finanční jistoty. Jako osamělý se dle §40 odst. 7 ZNP považuje zaměstnanec:

- svobodný, ovdovělý nebo rozvedený,
- pokud nežije s družkou (druhem) v registrovaném partnerství,
- jehož manželka (manžel) je ve výkonu trestu odnětí svobody uloženého na min. jeden rok nebo je ve výkonu zabezpečovací detence,
- bylo-li zahájeno řízení o prohlášení manželky (manžela) za nezvěstnou anebo mrtvou, a tento zaměstnanec nežije s družkou (druhem).

V případě ošetřování dítěte nebo jiné osoby o prvním dnu vzniku potřeby ošetřování rozhoduje ošetřující lékař nemocného nebo zraněného. Ne vždy se ale tento den shoduje s prvním dnem podpůrčí doby. Ta v případě, kdy má zaměstnanec již odpracovanou směnu,

¹⁸ KADLUBIEC, Vojtěch. In: HŮRKA, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023, s. 181.

začíná běžet až dnem následujícím. Obvykle se za den vzniku potřeby ošetřování označí den, ve kterém lékař reálně zjistil vznik této potřeby. Za jistých okolností, kdy má k tomu podstatný důvod, může ale rozhodnout, že potřeba ošetřování vznikla až 3 kalendářní dny přede dnem, kdy sám tuto potřebu shledal. Za podstatný důvod se považuje situace, kdy se osoba nemohla k lékaři dostavit například kvůli problémům s dopravou nebo z důvodu velmi nepříznivého zdravotního stavu.¹⁹ V případě péče o zdravé dítě je první den podpůrčí doby určen dle údaje zapsaného v Žádosti o ošetřovné při péči o dítě do 10 let z důvodu uzavření výchovného zařízení (školy), což je tiskopis vydaný samotným zavřeným školským nebo jiným dětským zařízením.²⁰

Jako specifický případ se dá považovat skutečnost, kdy v rámci běhu jedné podpůrčí doby vznikne nová potřeba ošetřování u další osoby. V této situaci zaměstnanci poskytujícímu pomoc vznikl nový nárok na ošetřovné, ale je mu vyplácena pouze jedna dávka. Podpůrčí doba u druhého případu sice běží ode dne vzniku nové potřeby ošetřování, který stanovil ošetřující lékař, ale pokud se překrývá s již plynoucí podpůrčí dobou prvního případu, během které je vypláceno ošetřovné, nárok na výplatu nevzniká. Ten vznikne pouze za podmínky, že potřeba ošetřování u osoby v druhém případě bude přetrvávat i po skončení podpůrčí doby u prvního případu.²¹

V průběhu podpůrčí doby je dovoleno, aby se osoby poskytující ošetřování či péči jednou vystřídaly. Ne vždy tomu tak bylo, možnost střídání je povolena od 1. ledna 2009. Důvodem pro zavedení bylo, aby pečující osoby měly možnost alespoň částečně plnit své pracovní povinnosti po dobu ošetřování. Vzhledem k tomu, že jde o krátkodobé ošetřování v řádu několika málo dnů, je dovoleno se vystřídat pouze jednou, protože jinak by to v rámci správy znamenalo zbytečnou administrativní zátěž.²²

Ke správnému převzetí ošetřování či péče je vyžadováno, aby ke dni vystřídání osoba přebírající ošetřování či péči splňovala všechny podmínky pro vznik nároku na ošetřovné. K uplatnění nároku na výplatu ošetřovného je potřeba Žádost o ošetřovné osoby, která převzala ošetřování (péči), kterou spolu s Potvrzením o trvání potřeby ošetřování (péče) od ošetřujícího

¹⁹ PŘIB, Jan a kol. *Zákon o nemocenském pojištění: Komentář*. [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2023 [cit. 8. února 2024]. Komentář k § 68. Dostupné z: databáze aspi.cz.

²⁰ CIMLEROVÁ, Květoslava, CHOTĚBORSKÁ, Šárka. Nárok na ošetřovné při nemoci dítěte nebo člena domácnosti. *PaR. – Právo a rodina* [online], 2023, č. 2, s. 19 [cit. 24. ledna 2024]. Dostupné z: databáze aspi.cz.

²¹ § 40 odst. 4 ZNP.

²² Důvodová zpráva k zákonu č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, zvláštní část, s. 139.

lékaře předá osoba přebírající péči svému zaměstnavateli. Ten tiskopisy pošle příslušné ÚSSZ a tím je žádost o ošetřovné považována za podanou.²³

Jelikož ke střídání dochází v průběhu podpůrní doby v jednom případě ošetřování nebo péče, doba se nijak neobnovuje a pouze plyne dál. Může ale dojít ke změně její délky v případě, kdy se vystřídá zaměstnanec s osamělým zaměstnancem. Pro ukázkou si lze představit situaci, kdy se jedná o rozvedený pár s dítětem ve věku 6 let, kde oba rodiče splňují podmínky pro nárok na ošetřovné. Otec se znovu oženil a matka žije pouze s dítětem, které jí bylo svěřeno do trvalé péče. Protože je dítě nemocné, otec si zažádá o ošetřovné, které mu může být poskytnuto v délce maximálně 9 kalendářních dnů. Po 9 dnech ošetřování nemocného dítěte převezme matka, a protože splňuje podmínky pro osamělého zaměstnance, má nárok na výplatu ošetřovného po dobu dalších 7 kalendářních dnů z celkových 16 kalendářních dnů, na které by jinak měla nárok, protože je nutné odečíst 9 dnů, po dobu kterých ošetřovné čerpal otec.

Pokud se blíže zaměříme na faktor zdravotního stavu osoby vyžadující ošetřování, ošetřovné je vypláceno vždy v návaznosti na konkrétní případ. V tiskopisech vydávaných lékařem při rozhodování o vzniku, pokračování či ukončení potřeby ošetřování se neuvádí diagnóza a nelze z nich tak dovodit, kvůli jaké nemoci či zdravotním potížím je u osoby vyžadováno ošetřování.²⁴ Ze znění § 39 odst. 4 ZNP je jasně zřetelné, že právní úprava nároku na ošetřovné vůbec diagnózu nezohledňuje, a proto i když je v průběhu podpůrní doby osobě ošetřujícím lékařem zjištěno odlišné onemocnění, stále se to považuje za jeden případ a není možné, aby podpůrní doba začala běžet znovu nebo se prodloužila. To, že se nová diagnóza nebere v úvahu, může být problematické i z hlediska nároku na ošetřovné, pokud na sebe nemoci bezprostředně navazují. Z pohledu platné právní úpravy není možné, aby na sebe dvě potřeby ošetřování navazovaly, a když tedy sociální události následují za sebou, je to považováno za pokračování potřeby ošetřování, nikoliv za nový případ. Podpůrní doba se proto neobnovuje, pouze běží dál, a při delší nemoci přesahující maximální podpůrní dobu se tak osoba poskytující může ocitnout i bez finančního zabezpečení.

Co se týká stanovené délky podpůrní doby, 9 kalendářních dnů bylo zavedeno již zákonem č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců a od té doby se to zůstalo stejné. Výjimka nastala při pandemii Covidu-19, který představoval dlouhodobější problém.

²³ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Žádost o ošetřovné osoby, která převzala ošetřování (péči)* [online]. eportal.cssz.cz [cit. 9. února 2024]. Dostupné z: <https://eportal.cssz.cz/web/portal/-/tiskopisy/zookpo>.

²⁴ § 68 odst. 4 ZNP.

Právě kvůli dlouhotrvajícímu mimořádnému stavu byla podpůrní doba prodloužena na celou dobu trvání uzavření školských a jiných zařízení a bylo také možné se vícekrát vystřídat.²⁵

Osobně jako nedostatek u podpůrní doby shledávám ten fakt, že nezohledňuje diagnózu nemocné osoby a nerozlišuje podle ní případy ošetřování. Podpůrní doba nelze ani nijak prodloužit a aby nedošlo k znatelnějšímu finančnímu výpadku, zaměstnanci musejí hledat jiná řešení. Jedním z nich je home office. Ne u všech povolání je výkon zaměstnání z domova možný, ale v mnoha případech jsou v tomto ohledu zaměstnavatelé vstřícní a radši k tomu přistoupí nebo sami nabídnou tuto možnost, než aby zaměstnanec čerpal neplacené volno a zaměstnavatel musel jeho práci přerozdělovat ostatním.²⁶

V praxi se ale lze setkat také s obcházením zákona a nezákonným čerpáním ošetřovného. Hodně záleží na postoji ošetřujícího lékaře a zda je on ochotný k nelegálnímu způsobu přistoupit. Pokud ano, je možné, aby na jeden případ ošetřování stejného dítěte vypsali tiskopis Rozhodnutí o potřebě ošetřování (péče) jednomu rodiči a následně i druhému. Společně tak jejich podpůrní doba činí 18 dní.²⁷ Další možností je nechat si přiznat ošetřovné na zdravého sourozence dítěte nebo po skončení podpůrní doby nastoupit jeden den k výkonu zaměstnání a poté opět žádat o ošetřovné.

1.2.1. Žádost o odstranění tvrdosti zákona

Jedinou legální cestou, jak dosáhnout prodloužení podpůrní doby ošetřovného, je podat žádost o odstranění tvrdosti zákona. Je to institut, jehož cílem je zmírnit nebo eliminovat dopady při aplikaci zákona, které by jinak byly v daném případě příliš přísné nebo nespravedlivé. Slovní spojení tvrdost zákona je označováno za neurčitý právní pojem a nemá tak jasně stanovenou definici. V průběhu procesu týkajícího se žádosti o odstranění tvrdosti zákona je hojně využíváno správní uvážení. Při rozhodování musí správní orgán zohlednit všechny okolnosti konkrétního případu a porovnat veřejný zájem s osobními zájmy žadatele. Z výše

²⁵ Tato úprava byla jako první zavedena ustanovením § 4 odst. 1 a 3 zákona č. 133/2020 Sb., o některých úpravách v sociálním zabezpečení v souvislosti s mimořádnými opatřeními při pandemii v roce 2020. Na tento zákon navazovaly další, a to zákon č. 438/2020 Sb., o úpravách poskytování ošetřovného v souvislosti s mimořádnými opatřeními při epidemii a o změně ZNP a zákon č. 520/2021 Sb., o dalších úpravách poskytování ošetřovného v souvislosti s mimořádnými opatřeními při epidemii onemocnění COVID-19, které úpravu stanovení délky podpůrní doby dle uzavření školských zařízení převzaly.

²⁶ Veřejný ochránce práv. *Těhotenství a mateřství na pracovišti – výzkumná zpráva 2023*. [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2023. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/30-2023-DIS_M%C5%A0-final.pdf.

²⁷ HALÍŘOVÁ, Gabriela. Koronavirus: Ošetřovné podle obecné úpravy. *Výběr literatury* [online databáze], 2020, č. 3 [cit. 28 února 2024]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

uvedeného vyplývá, že na schválení žádosti tak neexistuje právní nárok. Příslušný správní orgán podle svého úsudku může tak žádosti vyhovět, ale také nemusí.²⁸

V § 88 ZNP je výčet ministrů, generálních ředitelů a ředitelů, kteří mají pravomoc v rámci své působnosti rozhodovat v konkrétních případech o odstranění tvrdostí. Mimo jiné mezi ně spadá ministr práce a sociálních věcí. Ten svou rozhodovací pravomoc svěřil ČSSZ, která může při provádění nemocenského a důchodového pojištění rozhodovat o žádostech místo něho.²⁹ Příkaz ministra dále blíže nevymezuje situace, kdy ČSSZ může o žádostech rozhodovat. Proto se lze domnívat, že může rozhodovat o všech žádostech o odstranění tvrdostí zákona týkajících se věcí z nemocenského i důchodového pojištění. Z toho vyplývá, že pravomoc rozhodovat o žádostech podaných ve věci ošetřovného má ČSSZ.

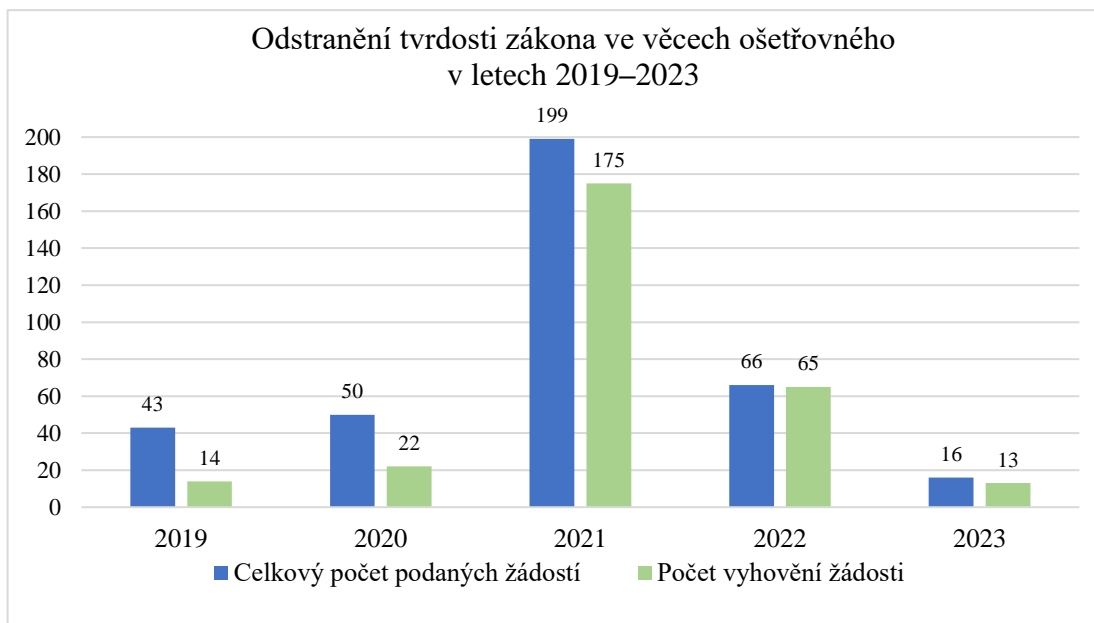
Řízení o odstranění tvrdosti se vede podle § 156 ZNP a je zahájeno na základě písemné žádosti. Žádost nemá pevně stanovenou formu, ale vyžaduje se, aby splnila základní podmínky pro podání. Musí být patrné komu je určena (v případě ošetřovného se jedná o ČSSZ), kdo je žadatelem, o co žádá, z jakých důvodů a nakonec je nezbytné připojit podpis žadatele. Detailní vymezení důvodů žádosti je klíčové, protože podle toho bude ČSSZ rozhodovat o případném schválení či zamítnutí žádosti. Rozhodnutí musí být vydáno nejpozději do 90 dnů ode dne zahájení řízení. Pokud ČSSZ vydá zamítavé rozhodnutí, žadatel nemá možnost podat odvolání ani jiný opravný prostředek a vyloučen je i soudní přezkum tohoto rozhodnutí.

Podání žádosti o odstranění tvrdosti zákona doporučuje v určitých případech vyzkoušet i veřejný ochránce práv. Doporučil to například v případě, kdy matka samoživitelka pečovala o nemocnou dceru. Té byla nejprve diagnostikována angína, se kterou se léčila 14 dní a bezprostředně poté se u ní projevil plané neštovice. Ošetřující lékař stanovil další potřebu ošetřování po dobu minimálně 14 dnů a matka tak s dcerou musela zůstat doma. Dle platné právní úpravy šlo o navazující potřebu ošetřování, u kterého se pouze změnila diagnóza, a proto tato nová potřeba nezakládala další nárok na ošetřovné. Protože matka neměla komu svěřit dítě do péče, dostala by se kvůli chybějícím příjmům do velmi obtížné finanční situace. Východiskem bylo podat žádost o odstranění tvrdosti zákona, díky které by nová diagnóza mohla být shledána za nový případ ošetřování a matce by opět bylo vypláceno ošetřovné.³⁰

²⁸ GONSIOROVÁ, Barbora. Proces odstraňování tvrdostí zákona. *Právní rozhledy* [online databáze], 2017, č. 10 [cit. 28. února 2024]. Dostupné z: [databáze beck-online.cz](https://www.beck-online.cz).

²⁹ Příkaz ministra č. 30/2006 o Statutu a Jednácím řádu Dávkové komise ministra práce a sociálních věcí a o pověření ČSSZ k odstraňování některých tvrdostí, které by se vyskytly při provádění sociálního zabezpečení ve znění dodatků č. 1 až 12.

³⁰ Veřejný ochránce práv. *Tisková zpráva: Pozor na limity ošetřovného* [online]. [ochrance.cz](https://www.ochrance.cz), 4. května 2017 [cit. 28. února 2024]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/pozor-na-limity-osetrovneho/>.

Zdroj: Statistické informace z let 2019–2023 poskytnuté ČSSZ, vlastní zpracování.

Výše zobrazený graf znázorňuje počet podaných žádostí o odstranění tvrdosti zákona a dále počet případů, ve kterých bylo žádostem vyhověno. Lze si všimnout, že v roce 2021 došlo k velkému nárůstu počtu podaných žádostí. Nárůst byl patrně způsoben dvěma aspekty, které na sebe úzce navazují. V tomto roce bylo na území ČR značně rozšířené onemocnění Covid-19 a zároveň dle tehdejší právní úpravy stále pro čerpání ošetřovného bylo nutné splnit podmínku společné domácnosti, pouze s výjimkou pro děti mladší 10 let a jejich rodiče. Jelikož ale onemocnění často vyžadovalo ošetřování i u dospělých obyvatel, pomáhali si rodinní příslušníci mezi sebou, přestože do té doby nesdíleli jednu domácnost. Možností, jak dosáhnout výplaty ošetřovného, tak bylo podat žádost o prominutí splnění podmínky společné domácnosti.

Přesně stanovené důvody, kdy ČSSZ vyhoví žádosti stanovené nejsou. Mohlo by dále jít také o již zmiňované přiznání ošetřovného v případech navazujících diagnóz onemocnění, pokud by ztráta příjmu pro ošetřující osobu znamenala nepřiměřené břemeno nebo o prodloužení podpůrní doby v určitých případech. Domnívám se, že velkou roli v tom hraje i faktor, zda je osoba osamělá či nikoliv. Jestliže osoba osamělá je, lze předpokládat, že se snadněji dostane do finančních potíží, které by měly negativní vliv na všechny oblasti jejího života.

V roce 2019 bylo pozitivně vyřízeno pouze 33 % žádostí o odstranění tvrdosti zákona a následující rok to bylo 40 %. V roce 2021 se úspěšnost zřetelně zvýšila a dosáhla 88 %. Nejvyšší procentuální úspěšnost, a to 98 %, byla zaznamenána v roce 2022, kdy nebylo vyhověno pouze jedné žádosti z celkových 65 podaných. V roce 2023 nastal pokles a bylo vyhověno 81 % žádostem. Jelikož neexistuje právní nárok na to, aby ČSSZ vyhověla žádosti,

vždy záleží na důvodech a argumentaci osoby, která o odstranění tvrdosti žádá. Obecně bych ale řekla, že pokud osoba poskytující ošetřování shledává ve svém případě právní úpravu ošetřovného příliš přísnou či nespravedlivou a myslí si, že u ní existují patřičné důvody, které by mohly vést k pozitivnímu rozhodnutí o žádosti odstranění tvrdosti zákona, rozhodně se to vyplatí vyzkoušet.

1.3. Výše a výplata ošetřovného

Výše ošetřovného nahrazující příjem zaměstnance v době ošetřování nebo péče o jinou osobu je stanovena § 41 ZNP na 60 % denního vyměřovacího základu za každý kalendářní den. Výše je stanovena procenty, a zohledňuje tak zaměstnancův předešlý výdělek v rozhodném období. Samotný výpočet pak provádějí příslušné územní správy sociálního zabezpečení (dále pouze "ÚSSZ") dle údajů poskytnutých zaměstnavatelem.

Když se podíváme do historické právní úpravy, v průběhu let 2006–2008 byla výše nastavena na 65 %.³¹ Po zavedení stávající výše, a to zmiňovaných 60 % z denního vyměřovacího základu, se stanovené procento již po zbytek let neměnilo. S ohledem na krátkodobost čerpání ošetřovného mi nastavená výše přijde dostatečná k tomu, aby zaměstnanci ve dnech, kdy nevykonává práci, nahradila ušlý výdělek. Zvýšení by znamenalo další zátěž, která by s ohledem na aktuální situaci, kdy výdaje na sociální zabezpečení převažují příjmy byla zbytečná.³² Výjimečnou situací byla opět doba pandemie Covidu-19, během které byla výše ošetřovného mimořádně zvednuta na 80 % denního vyměřovacího základu z důvodu zavádění mimořádných opatření spojených s dlouhodobým uzavíráním školských a jiných zařízení.³³

U ošetřovného je důležité rozlišovat nárok na dávku a na výplatu dávky. Při splnění zákonem stanovených podmínek dojde sice ke vzniku nároku na ošetřovné, ale pro vznik nároku na výplatu je nutné svůj nárok ještě uplatnit prostřednictvím určeného tiskopisu u příslušného orgánu.³⁴ Někdy tak nastávají situace, kdy se ošetřovné nevyplácí, i přestože na něj vznikl nárok.

K uplatnění nároku vede krátký proces začínající návštěvou ošetřujícího lékaře, který pokud to považuje ošetřování za potřebné, vystaví Rozhodnutí o potřebě ošetřování (péče). Osoba, která bude o výplatu dávky žádat, předá vyplněné rozhodnutí svému

³¹ § 41 ZNP, ve znění zákona č. 181/2007 Sb.

³² ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Statistiky – Souhrnný přehled ukazatelů* [online]. www.cssz.cz, 2021-2023. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/souhrnny-prehled-ukazatelu>.

³³ § 4a zákona č. 133/2020 Sb., o některých úpravách v sociálním zabezpečení v souvislosti s mimořádnými opatřeními při pandemii v roce 2020.

³⁴ § 45 a 46 ZNP.

zaměstnavateli, který ho dále pošle příslušné ÚSSZ. Místní příslušnost ÚSSZ se určuje dle mzdové účtárny nebo sídla zaměstnavatele, pokud mzdová účtárna není zřízena. Odesláním tiskopisu je pak žádost považovaná za podanou. V případě péče o zdravé dítě v době nepředvídatelného uzavření školského nebo jiného dětského zařízení se postup liší pouze v tom, že samo uzavřené zařízení vydá Žádost o ošetřovné při péči o dítě do 10 let z důvodu uzavření výchovného zařízení (školy), která se následovně odešle příslušné ÚSSZ.³⁵

Aby bylo jasné, za kolik dní bude ošetřovné vypláceno, je potřebné prokázat skutečnou dobu ošetřování, a to prostřednictvím tiskopisů vydaných ošetřujícím lékařem nemocného dítěte či jiné osoby. Lékař buď vydá Rozhodnutí o ukončení potřeby ošetřování (péče), ve kterém může prohlásit potřebu za ukončenou ke dni jeho návštěvy nebo až tři kalendářní dny dopředu, anebo vydá Potvrzení o trvání potřeby ošetřování (péče) pokud by potřeba i nadále přetrvávala. Vydaný tiskopis pak osoba uplatňující nárok na ošetřovné opět odevzdá svému zaměstnavateli, který má povinnost ho předat příslušné ÚSSZ.

Rozlišujeme dva typy řízení, které může ÚSSZ při rozhodování o přiznání ošetřovného využít. Prvním typem je nesporné neboli zkrácené řízení. Tento typ řízení je využíván v případech, kdy je bezpochyby jasné, že došlo ke splnění podmínek nároku na dávku a její výplatu a je nesporná i její výše. V tomto případě rozhodnutí o přiznání ošetřovného jako takové ÚSSZ nevydává a se provede pouze samotnou výplatou dávky.³⁶ Druhým typem řízení je sporné řízení, které je vedeno jako klasické správní řízení dle zákona č. 500/2004 Sb., správní řád ve znění pozdějších předpisů. Výsledkem tohoto řízení musí být ve všech případech vydání správního rozhodnutí. Pokud by v průběhu řízení bylo zjištěno, že podmínky pro nárok na ošetřovné nebyly splněny, vydá ÚSSZ rozhodnutí o zamítnutí žádosti. Součástí rozhodnutí je odůvodnění, ve kterém musí být důvody nesplnění podmínek konkrétně vymezeny. Proti zamítavému rozhodnutí lze u ÚSSZ, která ho vydala, podat odvolání ve lhůtě 15 dnů ode dne doručení rozhodnutí. Odvolání má devolutivní účinek, a proto o něm rozhoduje ČSSZ.³⁷

Po přiznání je ošetřovné v souladu s § 110 ZNP vypláceno vždy nejpozději do 1 měsíce následujícího po dni, ve kterém byla žádost o něj doručena ÚSSZ. Výplatou dávky se zabýval rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. května 2020 s č. j. 25A 13/2020-41. V tomto případě se žalobce domáhal určení nezákonnosti zásahu žalované okresní správy sociálního zabezpečení se sídlem v Ostravě (dále pouze "OSSZ"), která ve lhůtě nerozhodla o žádosti

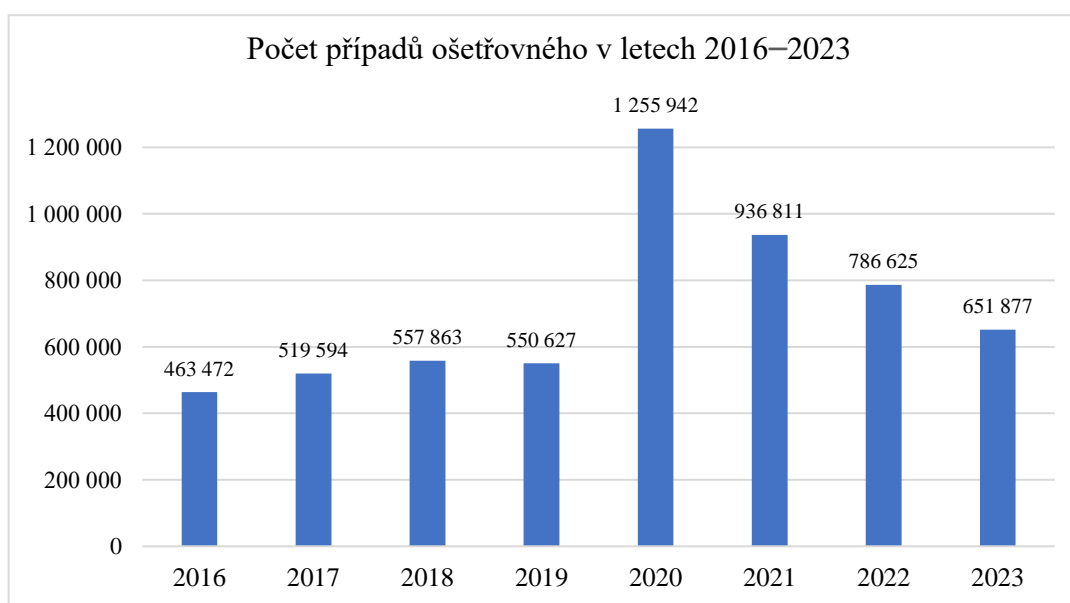
³⁵ CIMLEROVÁ, Květoslava, CHOTĚBORSKÁ, Šárka. Nárok na ošetřovné při nemoci dítěte nebo člena domácnosti. *PaR. – Právo a rodina* [online], 2023, č. 2, s. 19 [cit. 24. ledna 2024]. Dostupné z: [databáze aspi.cz](https://www.aspi.cz).

³⁶ § 153 odst. 1 písm. a) a odst. 2 písm. a) ZNP.

³⁷ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Ošetřovné* [online]. www.cssz.cz [cit. 24. ledna 2024]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/osetrovne>.

o ošetrovné a neprovedla jeho výplatu. Zaměstnavatelem žalobce byla žádost odeslána žádost o ošetrovné a 7. listopadu 2019 ji obdržela příslušná OSSZ. Protože splnění podmínek nároku na dávku nebylo sporné, OSSZ postupovala ve zkráceném řízení a měsíční lhůta na výplatu dávky začala běžet 8. listopadu. Ošetrovné bylo žalobci vyplaceno až 21. ledna 2020, což je 43 dní po promeškání lhůty. Okresní soud se postavil na stranu žalobce a vyjádřil se v tom smyslu, že „není-li pro nečinnost OSSZ vyplacena v zákonné lhůtě dávka ošetrovného, ačkoliv pro její výplatu byly splněny všechny zákonem stanovené předpoklady, jde o přímý nezákonný zásah do veřejného subjektivního práva“, a to bez ohledu na to, jaký časový úsek od posledního dne lhůty uběhl nebo zda v důsledku nevyplacení ošetrovného vznikla žalobci skutečná škoda nebo újma.

Počet výplat ošetrovné v rámci určitého časového období není omezené. Jediným kritériem je, že nesmí jít o stejnou potřebu ošetrování či péče a případy na sebe nesmějí navazovat, jak už bylo dříve zmíněno. Jinak je možné, aby ten stejný zaměstnanec o dávku žádal i vícekrát v průběhu jednoho měsíce.³⁸

Zdroj: Statistiky ČSSZ – souhrnný přehled ukazatelů, 2016–2023, vlastní zpracování.

Z grafu zobrazujícího počty případů ošetrovného lze vyčíst, že během let 2016–2018 počet případů čerpání ošetrovného stoupal. To může být způsobeno tím, že populace ČR stárne a zvyšuje se procento osob starší 65let. Starší lidé jsou pak více odkázáni na pomoc ostatních a tu v první řadě obvykle zajišťuje blízká rodina. Nejčastěji ošetrování v rámci rodiny poskytují

³⁸ KADLUBIEC, Vojtěch. In: HŮRKA, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023, s. 191.

ženy ve věku 55–64 let, které se většinou řadí do skupiny ekonomicky aktivních obyvatel, a mohou čerpat v rámci podpůrčí doby ošetřovné.³⁹

V roce 2018 došlo k zavedení nové dávky ze systému nemocenského pojištění pro situace, ve kterých dříve osoby čerpaly klasické ošetřovné. Od 1. června 2018 byla zavedena dávka dlouhodobého ošetřovného, která má na rozdíl od klasického ošetřovného delší podpůrčí dobu, a to až 90 kalendářních dnů.⁴⁰ Ze statistik ČSSZ není ale patrné, že by zavedení nové dávky mělo výrazný vliv na počet případů čerpání ošetřovného ani v roce 2019, protože počet klesl pouze o malou část.

To se ale rychle změnilo a ihned v následujícím roce 2020 došlo k extrémnímu nárůstu případů o více než 100 %. Na vině byla již zmiňovaná pandemie onemocnění Covid-19, která udržela vysoké počty případů čerpání ošetřovného i po další dva roky. Kvůli tomu ani není možné jednoznačně určit, zda došlo k navýšení množství případů v souvislosti se zrušením podmínky společné domácnosti pro osoby blízké v roce 2022 či nikoliv.

V roce 2023 již pandemie odezněla, ale lze si všimnout nárůst počtu případů o více než 100 tisíc oproti roku 2019 (poslednímu roku před pandemií). Důvodů, proč tomu tak je, může být vícero a lze nad tím pouze spekulovat. Nárůst může být způsoben zrušením podmínky společné domácnosti pro osoby blízké, která se projevila až po několika letech, kdy skončila vlna pandemie. Příčinou ale může být i zhoršená imunita dětí, a v důsledku tedy jejich vyšší nemocnost. V době pandemie se děti nesměly stýkávat ve větších kolektivech, ve kterých si obvykle nemoci předávají a posilují si tím vlastní imunitu, a proto jsou nyní náchylnější k různým onemocněním.⁴¹

1.4. Důvody vyloučení vzniku nároku na ošetřovné

Přestože by došlo k naplnění všech základních podmínek pro vznik nároku na ošetřovné, ustanovení § 39 odst. 5 ZNP vymezuje okruh osob, které jsou vyloučeny kvůli specifikům jejich výdělečné činnosti. Jde například o dobrovolné pracovníky pečovatelských služeb, osoby odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osoby ve výkonu zabezpečovací detence zařazené do práce, zaměstnance s pojištěním plynoucím ze zaměstnání malého rozsahu nebo zaměstnance pracující z domova, u kterých by nešlo přesně stanovit, jestli ošetřování nebo péče

³⁹ TRUHLÁŘOVÁ, Zuzana, KVĚTENSKÁ, Daniela. Problematika domácí péče v České republice. *Konin Socio-Economic Studies* [online], 2019, č. 5, s. 73-76 [cit. 28. února 2024]. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=e5h&AN=141673646&lang=cs&site=eds-live&scope=site&authtype=shib&custid=s7108593>.

⁴⁰ § 4 písm. c) a e) ZNP.

⁴¹ KAŠA, Radek. *Důsledky pandemie? Dětem zlenivěla imunita* [online]. nemocnice-horovice.cz, 5. listopadu 2021 [cit. 28. března 2024]. Dostupné z: <https://www.nemocnice-horovice.cz/novinky/dusledky-pandemie-detem-zlenivela-imunita-2101>.

o jinou osobu opravdu zasáhla do výkonu jejich práce. Nárok nemají ani zaměstnanci pracující na základě dohody o pracovní činnosti či dohodě o provedení práce, přestože jim výkon této činnosti obligatorně zakládá účast na nemocenském pojištění, a tudíž mají povinnost platit pojistné.

Vyloučení jsou také příslušníci Policie ČR, Hasičského záchranného sboru ČR, Celní správy ČR, Vězeňské služby ČR, Generální inspekce bezpečnostních sborů, Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace, vojáci z povolání a vojáci v záloze ve výkonu vojenské činné služby. Tyto osoby spadají do působnosti zvláštních právních předpisů.

Na příslušníky bezpečnostních sborů se vztahuje zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů, který jim nabízí obdobné zabezpečení jako je ošetřovné. Zákonem je garantováno, že v případě důležité osobní překážky ve službě, za kterou se ošetřování dítěte nebo jiné osoby považuje, mohou využít služební volno s poskytnutím služebního příjmu až v délce 9 kalendářních dnů nebo 16 kalendářních dnů u osamělého příslušníka.⁴² Odlišnosti najdeme i v ustanovení § 39 odst. 1 zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, které zaručuje vojákům pouze možnost služebního volna. To je jim poskytováno v případě péče nebo ošetřování dítěte mladšího 10 let, i když s vojákem nesdílí domácnost. Volno lze také využít k ošetřování jiného člena rodiny nebo i jiné osoby, ale je nutné splnit podmínku společné domácnosti s vojákem. Délka služebního volna je o něco kratší než u příslušníků bezpečnostních sborů, a to 7 kalendářních dnů nebo 13 kalendářních dnů pro osamělého vojáka.⁴³

1.5. Vyloučení nároku na výplatu ošetřovného

Výčet uvedený v § 16 ZNP uvádí skutečnosti, které způsobují, že zaměstnanec nemá nárok na výplatu ošetřovného, přestože nárok na ošetřovné jako takový vznikl. Nejčastějším případem je vyloučení z důvodu, že vykonává zaměstnanec současně ošetřuje osobu a vykonává práci v rámci svého zaměstnání, ze kterého mu vzniká nemocenské pojištění. Dále jde o situace, kdy zaměstnanci náleží započítatelný příjem podle zvláštních předpisů, pokud je ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo v zabezpečovací detenci.

⁴² § 70 odst. 2 písm. f) a § 71 odst. 2 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.

⁴³ Bod 4. přílohy č. 2 k vyhlášce č. 263/1999 Sb., kterou se stanoví důvody pro poskytování služebního volna vojákům z povolání pro překážky ve službě a rozsah služebního volna.

Při souběhu nároků na výplatu více dávek ze systému nemocenského pojištění jedné osobě je v § 48 ZNP upravena posloupnost, která určuje, jaké dávky se čerpají přednostně. U ošetřovného je to jednoduché, protože se nachází až na pomyslném posledním místě. Má tak před ním přednost výplata otcovské, dlouhodobého ošetřovného i nemocenské.

Kolize ale nastává i v případě, kdy z titulu ošetřování nebo péče o potřebnou osobu plyne jiné osobě nárok na dávky ze systému sociálního zabezpečení. Zaměstnanci nevzniká nárok na ošetřovné, právě pokud jiná osoba má nárok výplatu dlouhodobého ošetřovného. Není možné, aby se v jednom případě ošetřování jedné osoby o ní staraly dvě osoby najednou, kdy jedna čerpá dávku ošetřovného a druhá dlouhodobého ošetřovného. Pokud jde o péči o dítě, zaměstnanci nevzniká nárok na ošetřovné, jestliže má jiná osoba nárok na výplatu peněžité pomoci v mateřství nebo rodičovského příspěvku. To neplatí v případě, kdy tato jiná osoba není schopna se o dítě postarat ze zdravotních důvodů (např. onemocněla, utrpěla úraz, porodila). Další výjimkou je situace, kdy jiná osoba má nárok na rodičovský příspěvek, ale je osobou samostatně výdělečně činnou a provozuje svou činnost, nebo je zaměstnancem, který pokračuje ve výkonu zaměstnání a je nemocensky pojištěn, ale nečerpá mateřskou dovolenou, rodičovskou dovolenou nebo pracovní volno bez náhrady příjmu.⁴⁴

⁴⁴ § 39 odst. 3 ZNP.

2. Problematika OSVČ

Pro definici OSVČ odkazuje ZNP na § 9 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Dle tohoto zákona je to osoba, která ukončila povinnou školní docházku, dosáhla věku minimálně 15 let a vykonává samostatnou výdělečnou činnost nebo na výkonu takovéto činnosti spolupracuje a vynakládá na ni výdaje a získává příjmy.

OSVČ i osoby v roli zaměstnanců by měly mít rovný přístup k sociálnímu zabezpečení. Systém nemocenského pojištění je určen pro všechny pojištěné osoby, ale podmínky pro vznik nároku na dávky se mohou lišit podle toho, zda se jedná o zaměstnance nebo právě OSVČ. U OSVČ je zavedena čekací doba. Ta stanovuje časový úsek, po který je nutná předchozí účast na pojištění, aby v případě vzniku sociální události mohlo dojít k čerpání dávky. Čekací doba byla zavedena kvůli tomu, aby nedocházelo ke zneužívání systému tím, že by se OSVČ přihlásily k nemocenskému pojištění na poslední chvíli, když už jim bylo jasné, že daná sociální událost nastane a budou potřebovat finanční podporu.⁴⁵

OSVČ by neměly být diskriminovány kvůli svému specifickému ekonomickému postavení. V praxi tomu ale tak není a OSVČ nemají ve všech případech rovné šance v přístupu k dávkám. Co se týče ošetřovného, je to vedle vyrovnávacího příspěvku v mateřství a těhotenství jednou ze dvou dávek, na které OSVČ nemá nárok ani když si platí pojistné na nemocenské pojištění.⁴⁶ Nárok na ošetřovné je totiž nepřímo vyloučen § 39 odst. 1 ZNP, který nárok zakládá pouze zaměstnaným osobám. V původní důvodové zprávě k ZNP ze dne 18. května 2005 nebylo vyloučení OSVČ nijak přímo odůvodněno, pouze k celkovému výčtu okruhu vyloučených osob bylo uvedeno, že „z důvodu specifčnosti výkonu práce nárok na ošetřovné nemají“.⁴⁷ Ze stanoviska Sekce sociálně pojistných systémů a nepojistných dávek z odboru sociálního pojištění Ministerstva práce a sociálních věcí vyplývá, že hlavní příčinou je i pracovní doba, kterou OSVČ nemají pevně stanovenou. Nelze u nich tedy s přesností určit, kdy jim ošetřování jiné osoby opravdu zabránilo ve výkonu výdělečné činnosti a kdy nikoliv. Ošetřovné je bráno jako dávka pro zaměstnance, kteří neočekávaně nemůžou z důvodu poskytování péče dodržet pevně stanovenou pracovní dobu v rámci níž má vykonávat práci, což je faktor, který u OSVČ nenalezneme.⁴⁸

⁴⁵ HALÍŘOVÁ, Gabriela. In: ŠMÍD, Martin a kol. *Právo na rovné zacházení: deset let antidiskriminačního zákona*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 139-141.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, zvláštní část, s. 139.

⁴⁸ BOHUTÍNSKÁ, Jana. *Proč nemá OSVČ nárok na ošetřovné? Klíčovým argumentem státu je pracovní doba* [online]. podnikatel.cz, 13. června 2019 [cit. 13. února 2024]. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/clanky/proc-nema-osvc-narok-na-osetrovne-klicovym-argumentem-statu-je-pracovni-doba/>.

V České republice bylo k 31. prosinci 2023 evidováno 1, 127 mil. OSVČ, z nichž se 8,8 % dobrovolně přihlásilo k nemocenskému pojištění. V rámci let 2019-2023 se počet účastníků pojištění z řad OSVČ pohyboval vždy mezi 8,8-9,4 %.⁴⁹ Když se blíže podíváme na rozložení OSVČ dle pohlaví, převažují zde muži. Počet žen pracujících jako OSVČ ale neustále stoupá a v roce 2022 tvořily více než jednu třetinu z celkového počtu (přesně 37 % ze všech 1,104 mil. podnikajících osob).⁵⁰

V průběhu let 2015-2023 bylo ošetřovné ve více než 74 % případů vypláceno ženám.⁵¹ Přestože ošetřovné je dávkou genderově neutrální, jsou to právě ženy pracující jako OSVČ, na které více dopadá chybějící možnost dávku čerpat. Mnohdy se kvůli péči o děti ocitnou v nejistotě, jsou nuceny snížit počet svých klientů, což v důsledku způsobí pokles jejich příjmu, nebo musí přijmout nevýhodnou nabídku práce, která jim v danou chvíli poskytne požadovanou flexibilitu. Nemožnost dosáhnout na výhody poskytované v rámci nemocenského pojištění tak negativně ovlivňují jejich pracovní i rodinný život. Ženy si i z tohoto důvodu často rodičovství plánují dopředu a někdy ho kvůli obavám z finančních potíží spojených s mateřstvím a rodičovstvím odkládají.⁵²

2.1. Ošetřovné pro OSVČ v době pandemie Covid-19

Když v březnu roku 2020 propukla na území ČR pandemie onemocnění Covid-19 a došlo k uzavření školských zařízení, ukázal se chybějící nárok na ošetřovné pro OSVČ jako velký nedostatek. V rámci řešení tohoto problému bylo vládou urychleně přijato usnesení ze dne 19. března 2020 č. 262 o přijetí krizového opatření, které schvalovalo zavedení finančního příspěvku pro OSVČ. V návaznosti na toto usnesení Ministerstvo průmyslu a obchodu spustilo Program podpory malých podniků postižených celosvětovým šířením onemocnění COVID-19 způsobeného virem SARS-CoV-2 (dále pouze “ošetřovné pro OSVČ”). Cílem programu bylo poskytnout finanční podporu OSVČ, které musely pečovat o dítě mladší 13 let kvůli dlouhodobému uzavření školského zařízení. V návaznosti na to nemohly vykonávat výdělečnou činnost, a přišli tak o část svých příjmů.

⁴⁹ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Statistiky – Přehledy o počtech klientů – přehled o počtu OSVČ dle krajů* [online]. www.cssz.cz, 2019-2023. Dostupné z: https://www.cssz.cz/web/cz/prehledy-o-poctech-klientu#section_1.

⁵⁰ Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR. *Srovnání podnikání mužů a žen* [online] AMSP ČR, 2023. Dostupné z: <https://amsp.cz/analyza-zamestnancu-2023-2/>.

⁵¹ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Statistiky – Souhrnný přehled ukazatelů* [online]. www.cssz.cz, 2015-2023. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/souhrnny-prehled-ukazatelu>.

⁵² DLOUHÁ, Jana, POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Ženy OSVČ a překerní situace – inspirace ze zahraničí* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2018. Dostupné z: http://osvc.soc.cas.cz/sites/osvc.soc.cas.cz/files/zeny_osvc_a_prekerni_situace_inspirace_ze_zahranici_def.pdf.

Pro čerpání ošetřovného pro OSVČ bylo stanoveno několik následujících podmínek:

- výdělečná činnost musí být hlavní činností příjemce,
- jde o malý nebo střední podnik dle Přílohy č. 1 Nařízení Komise (ES) č. 800/2008,
- příjemce musí být zaregistrován jako poplatník daně z příjmů,
- příjemce nesmí mít nedoplatky vůči vybraným institucím (např. Finanční úřad, Česká správa sociálního zabezpečení, zdravotní pojišťovny),
- žádná osoba ze společné domácnosti nepobírá ošetřovné, peněžitou pomoc v mateřství nebo rodičovský příspěvek,
- příjemce není v likvidaci.⁵³

Podpora byla určena univerzální pevnou částkou ve výši 424 Kč za den, bez ohledu na předchozí příjmy osob. Žádost bylo nutné podat datovou schránkou nebo poštou Ministerstvu průmyslu a obchodu. Po vydání Rozhodnutí o poskytnutí dotace pak byla částka vyplácená zpětně za uplynulé období.⁵⁴ Tyto dotace bylo možné čerpat v období počínajícím březnem roku 2020 do května roku 2021.⁵⁵

V důsledku rozsáhlých krizových opatření došlo mimo jiné také k uzavírání provozoven a k omezení poptávek po výrobcích a službách, což mělo další negativní dopad na finanční výnosy OSVČ. Parlamentem ČR byl přijat zákon č. 159/2020 Sb., o kompenzačním bonusu v souvislosti s krizovými opatřeními v souvislosti s výskytem koronaviru SARS CoV-2, který měl zajistit další pomoc OSVČ. Bonus ve výši 500 Kč za den mohli čerpat OSVČ, které byly krizovými opatřeními znevýhodněny, i když šlo pouze o jejich vedlejší výdělečnou činnost. Čerpání tohoto kompenzačního bonusu se dle účinného zákona v té době nevyklučovalo s čerpáním ošetřovného pro OSVČ.⁵⁶

V následujícím roce byl přijat navazující zákon č. 95/2021 Sb., o kompenzačním bonusu pro rok 2021, kterým došlo ke zpřísnění podmínek a souběh kompenzačního bonusu s ošetřovným pro OSVČ již nadále nebyl možný. Někteří ale změnu nezaregistrovali, a docházelo tak k nepovolenému čerpání obou podpor. Jedním z možných řešení bylo vrácení ošetřovného, čímž by se čerpání kompenzačního bonusu stalo oprávněným. Druhým řešením

⁵³ Ministerstvo průmyslu a obchodu. *Ošetřovné pro OSVČ* [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2020. Dostupné z: https://www.mpo.cz/assets/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/2020/5/Program-Osetrovne-pro-OSVC_11_05_2020_DUBEN_.pdf.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ TÝM MPO. *Ošetřovné pro OSVČ – poskytování dotací ukončeno* [online]. mpo.cz, 26. ledna 2022 [cit. 30. ledna 2024]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/osetrovne-pro-osvc---vyzva-i--253750/>.

⁵⁶ HALÍŘOVÁ, Gabriela. Koronavirus: Kompenzační bonus pro OSVČ. *Výběr literatury* [online databáze], 2020, č. 3 [cit. 30. ledna 2024]. Dostupné z: [databáze beck-online.cz](https://beck-online.cz)

bylo naopak vrácení kompenzačního bonusu, ke kterému ale byl v některých případech navíc přičítán úrok z prodlení, protože osoba neoprávněně disponovala s finančními prostředky poskytnutými prostřednictvím kompenzačního bonusu.⁵⁷

2.2. Úprava de lege ferenda

V souladu s Plánem legislativních prací vlády na rok 2023 byl Ministerstvem práce a sociálních věcí vypracován návrh zákona, kterým se mění ZNP. Návrh je teprve fázi, kdy je u něj ukončené mezirezortní připomínkové řízení. Jedna z navrhovaných změn spočívá v převedení tiskopisů do elektronické podoby. Komunikace mezi lékaři, ÚSSZ a dalšími orgány nemocenského pojištění by tak při vyřizování ošetřovného probíhala elektronicky obdobným způsobem, jaký dnes již funguje u dávky nemocenské prostřednictvím elektronického systému eNeschopenka.⁵⁸

Nejvýraznější změna by mohla nastat u formulace ustanovení §39 a 40 ZNP týkajících se ošetřovného, kde by slovo “zaměstnanec“ bylo nahrazeno slovem “pojištěnec“. V této souvislosti by pak bylo možné, aby ošetřovné čerpaly jak OSVČ, tak i osoby pracující na základě dohody o pracovní činnosti nebo dohody o provedení práce, pokud by jim jejich výdělečná činnost zakládala účast na pojištění. Nárok na ošetřovné pro tyto osoby je navrhováno zavést z důvodu, aby bylo dosaženo rovnocennější sociální ochrany všech zaměstnanců, kteří jsou nemocensky pojištěni.⁵⁹

Nově by ustanovení § 39 odst. 1 ZNP výslovně zakládalo nárok na ošetřovné OSVČ pod podmínkou, že by předchozí účast na nemocenském pojištění trvala min. 3 měsíce před vznikem potřeby ošetřování.⁶⁰ Stanovení této čekací doby by zabránilo zneužívání ošetřovného v tom smyslu, že by se OSVČ přihlašovaly k nemocenskému pojištění až těsně před vznikem potřeby ošetřování či péče za účelem čerpání dávky, čímž by se snažily minimalizovat výdaje na pojištění na své straně. Přijetí novely ZNP zavádějící nárok na ošetřovné pro OSVČ by tak pomohl zejména ženám, které by se lépe vyrovnávaly s nastalou sociální událostí bez nutnosti radikálních zásahů do formy nebo způsobu jejich výdělečné činnosti.

⁵⁷ Generální finanční ředitelství. *Metodický pokyn k postupu správce kompenzačního bonusu při kolizi kompenzačního bonusu s podporou neslučitelnou s kompenzačním bonusem* [online]. Praha: Právní sekce GFŘ, 2022. Dostupné z: https://www.financnisprava.cz/assets/cs/prilohy/d-sprava-dani-a-poplatku/9695_22_Metodicky_pokyn.pdf.

⁵⁸ *Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony* [online]. odok.cz [cit. 31. ledna 2024]. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCVDGWUQO/>.

⁵⁹ *Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony* [online]. odok.cz [cit. 28. března 2024]. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCVDGWUQO/>.

⁶⁰ Tamtéž.

Změna by s sebou přinesla i vyšší administrativní zátěž, jak na straně zaměstnavatelů, tak orgánů nemocenského pojištění. Pokud by se ale podařilo současně zavést plánovanou elektronickou komunikaci, mohl by dopad na administrativu být o něco méně výrazný. Argumentem proti zavedení ošetřovného pro OSVČ by mohl být také dopad na státní rozpočet. Tento argument ale z mého pohledu není zcela relevantní. Osobně považuji za spravedlivé, aby OSVČ, které odvádějí pojistné a přispívají tím do veřejného rozpočtu, měly právo v případě potřeby čerpat z něj dávky nemocenského pojištění stejně jako běžní zaměstnanci.

Za velmi pozitivní zprávu by rozšíření okruhu osob s nárokem na ošetřovné považovala také Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR, jejíž cílem je hájit zájmy podnikajících osob. Podle jejího vyjádření by tento posun by znamenal výhody zejména pro ženy, které obvykle pečují o děti.⁶¹ Poskytoval by jim tak větší finanční jistotu a stabilnější postavení na trhu práce.

⁶¹ MORÁVEK, Daniel. *Zavedení ošetřovného pro OSVČ vítáme, říkají podnikatelé* [online]. podnikatel.cz, 8. listopadu 2023 [cit. 15. února 2024]. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/aktuality/zavedeni-osetrovneho-pro-osvc-vitame-rikaji-podnikatele/>.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo podrobně charakterizovat ošetrovné a primárně odpovědět na otázku, zda je právní úprava ošetrovného dostačující s ohledem na dosažení stanoveného účelu dávky. Dostatečnost jsem hodnotila s vzhledem k dostupnosti pro osoby účastné na nemocenském pojištění, k délce a způsobu stanovení podpůrní doby a k výši dávky. V práci jsem vymezila ošetrovné jako dávku ze systému nemocenského pojištění a průběžně jsem hodnotila dostatečnost jednotlivých částí právní úpravy ošetrovného. Proto cíl, který jsem si v úvodu práce stanovila, považuji za splněný.

V první kapitole jsem podrobně charakterizovala ošetrovné a jeho jednotlivé rysy. Vymezila jsem, jaké aspekty vnímám jako problémové, a jaký se k tomu váže důvod. Podle mého úsudku formovaného na základě skutečností prezentovaných v této práci bych řekla, že stávající právní úprava není zcela dostačující a bylo by vhodné provést několik změn k jejímu zlepšení a zpřístupnění dávky. Ošetrovné sice plní svůj hlavní cíl, kterým je finančně zabezpečit osoby pečující o své děti nebo jiné fyzické osoby, ale bohužel nedokáže zabezpečit potřebný okruh osob a nepokrývá ani všechny situace, kdy bych čerpání ošetrovného vnímala jako žádoucí.

Jako velký nedostatek právní úpravy vnímám nezohlednění diagnózy nemocné osoby při stanovování délky podpůrní doby. Například děti obecně mívají slabší imunitu a to, že ihned po vyléčení jedné choroby znovu onemocní, není proto neobvyklé. Stávající právní úprava v tomto případě pečujícím osobám nevychází vstříc a nechává je bez finanční podpory. Řešením, které by odstranilo tento problém, by bylo brát odlišnou diagnózu jako nový případ ošetrování. Ten by znovu odstartoval běh podpůrní doby, a osoba poskytující ošetrování by tak znovu mohla žádat o ošetrovné. Zabránilo by se tím i obcházení zákona v situacích, kdy kvůli nedostatečně dlouhé podpůrní době čerpají ošetrovné na jedno dítě oba rodiče v návaznosti za sebou.

Také stanovená věková hranice 10 let při péči o děti se v praxi v době pandemie Covid-19 ukázala jako nízká. Rodiče mají za své dítě zodpovědnost a mají povinnost o něj pečovat. Při náhlém uzavření školského zařízení se tak rodiče dostávají do překerní situace, která nemá vždy jednoduché řešení. Zvýšení hranice alespoň o 2 nebo 3 roky by podpořilo výkon práv rodičů směřujících k jejich dětem.

Druhá kapitola této bakalářské práce byla věnována OSVČ a jejich problematice. Největší problém shledávám v tom, že i pokud se OSVČ dobrovolně účastní na nemocenském pojištění, nemají nárok na ošetrovné a spadají do okruhu vyloučených osob. Tato právní úprava

by se dala považovat až za diskriminační, protože jde proti právu osob na rovný přístup k pojištění. Přijetí novely ZNP zavádějící nárok na ošetřovné pro OSVČ by však tento problém odstranila a přinesla by více jistoty zejména ženám pracujícím jako OSVČ. Proces je ale na samém počátku a lze těžko odhadovat kdy, nebo zda vůbec, dojde ke schválení novely, která by prosadila tuto změnu.

Přestože je ošetřovné dávkou určenou pro muže i ženy, její negativní dopady působí více na ženy jako matky, které většinou pečují jak o nemocné děti, tak i o starší rodinné příslušníky. Negativní dopad to má na jejich pracovní kariéru, která musí jít v určitých případech stranou. Zahrnutí OSVČ do okruhu osob s nárokem na ošetřovné, změna věkové hranice při péči o děti i změna ve vnímání jednotlivých případů ošetřování by byla pro pečující osoby velmi přínosná. Zavedení těchto změn by samozřejmě znamenalo vyšší výdaje v rámci veřejného rozpočtu. Došlo by tím ale k vyšší míře naplnění účelu, pro který byla tato dávka zavedena, a utvrdilo by se tím postavení ošetřovného jako rodinné dávky, která napomáhá ekonomicky aktivním osobám při ošetřování nebo péči o své děti nebo jiné fyzické osoby.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

HŮRKA, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023, 328 s.

KOLDINSKÁ, Kristina a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 497 s.

ŠMÍD, Martin a kol. *Právo na rovné zacházení: deset let antidiskriminačního zákona*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 324 s.

Právní předpisy, podzákoné právní předpisy a důvodové zprávy

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník.

Důvodová zpráva k zákonu č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

Příloha č. 2 k vyhlášce č. 263/1999 Sb., kterou se stanoví důvody pro poskytování služebního volna vojákům z povolání pro překážky ve službě a rozsah služebního volna.

Ústavní zákon č. 2/1993., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon České národní rady č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení,

Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců.

Zákon č. 133/2020 Sb., o některých úpravách v sociálním zabezpečení v souvislosti s mimořádnými opatřeními při pandemii v roce 2020.

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.

Komentáře k zákonům:

HŮRKA, Petr a kol. *Zákoník práce: Komentář* [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, aktualizováno k 1. lednu 2021 [cit. 6. února 2024]. Komentář k § 191. Dostupné z: databáze aspi.cz.

PŘIB, Jan a kol. *Zákon o nemocenském pojištění: Komentář*. [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2019 [cit. 23. ledna 2024]. Komentář k § 10 a § 39. Dostupné z: databáze aspi.cz.

WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. [online databáze] Praha: Wolters Kluwer, 2022 [cit. 14. února 2024]. Komentář ke čl. 32. Dostupné z: databáze aspi.cz.

Příkaz ministra a judikatura

Příkaz ministra č. 30/2006 o Statutu a Jednacím řádu Dávkové komise ministra práce a sociálních věcí a o pověření ČSSZ k odstraňování některých tvrdostí, které by se vyskytly při provádění sociálního zabezpečení ve znění dodatků č. 1 až 12.

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. května 2020 s č. j. 25 A 13/2020-41.

Články

CIMLEROVÁ, Květoslava, CHOTĚBORSKÁ, Šárka. Nárok na ošetřovné při nemoci dítěte nebo člena domácnosti. *PaR. – Právo a rodina* [online], 2023, č. 2, s. 19 [cit. 24. ledna 2024]. Dostupné z: databáze aspi.cz.

GONSIOROVÁ, Barbora. Proces odstraňování tvrdostí zákona. *Právní rozhledy* [online databáze], 2017, č. 10 [cit. 28. února 2024]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

HALÍŘOVÁ, Gabriela. Koronavirus: Kompenzační bonus pro OSVČ. *Výběr literatury* [online databáze], 2020, č. 3 [cit. 30. ledna 2024]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

HALÍŘOVÁ, Gabriela. Koronavirus: Ošetřovné podle obecné úpravy. *Výběr literatury* [online databáze], 2020, č. 3 [cit. 28. února 2024]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

SLABÁ, Jitka. Vládní boj proti pandemii: Přehled opatření vydaných v souvislosti s pandemií onemocnění Covid-19 v Česku v letech 2020 a 2021. *Demografie* [online], 2022, č. 64 (2), s. 175-196 [cit. 31. ledna 2024]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/167607725/13005322q2_175-196.pdf/88d441f5-1b2c-42bd-a8cd-ab41cb0edfe7?version=1.1.

SMEJKAL, Michal, HALÍŘ, Jakub. Ošetřovné jako dávka nemocenského pojištění se zaměřením na podmínku společné domácnosti. *Právní rozhledy* [online databáze], 2020, č. 21 [cit. 12. února 2024]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

TRUHLÁŘOVÁ, Zuzana, KVĚTENSKÁ, Daniela. Problematika domácí péče v České republice. *Konin Socio-Economic Studies* [online], 2019, č. 5, s. 73-76 [cit. 28. února 2024].

Dostupné

z:

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=e5h&AN=141673646&lang=cs&site=eds-live&scope=site&authtype=shib&custid=s7108593>.

Internetové zdroje:

Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR. *Srovnání podnikání mužů a žen* [online] AMSP ČR, 2023. Dostupné z: <https://amsp.cz/analyza-zamestnancu-2023-2/>.

BOHUTÍNSKÁ, Jana. *Proč nemá OSVČ nárok na ošetřovné? Klíčovým argumentem státu je pracovní doba* [online]. podnikatel.cz, 13. června 2019 [cit. 13. února 2024]. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/clanky/proc-nema-osvc-narok-na-oseetrovne-klicovym-argumentem-statu-je-pracovni-doba/>.

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Ošetřovné* [online]. www.cssz.cz [cit. 24. ledna 2024]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/oseetrovne>.

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Statistiky – Přehledy o počtech klientů – přehled o počtu OSVČ dle krajů* [online]. www.cssz.cz, 2019-2023. Dostupné z: https://www.cssz.cz/web/cz/prehledy-o-poctech-klientu#section_1.

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Statistiky – Souhrnný přehled ukazatelů* [online]. www.cssz.cz. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/souhrnny-prehled-ukazatelu>.

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Žádost o ošetřovné osoby, která převzala ošetřování (péči)* [online]. eportal.cssz.cz [cit. 9. února 2024]. Dostupné z: <https://eportal.cssz.cz/web/portal/-/tiskopisy/zookpo>.

DLOUHÁ, Jana, POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Ženy OSVČ a překerní situace – inspirace ze zahraničí* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2018. Dostupné z: http://osvc.soc.cas.cz/sites/osvc.soc.cas.cz/files/zeny_osvc_a_prekerni_situace_inspirace_ze_zahranici_def.pdf.

Generální finanční ředitelství. *Metodický pokyn k postupu správce kompenzačního bonusu při kolizi kompenzačního bonusu s podporou neslučitelnou s kompenzačním bonusem* [online]. Praha: Právní sekce GFR, 2022. Dostupné z: https://www.financnisprava.cz/assets/cs/prilohy/d-sprava-dani-a-poplatku/9695_22_Metodicky_pokyn.pdf

KAŠA, Radek. *Důsledky pandemie? Dětem zlenivěla imunita* [online]. nemocnice-horovice.cz, 5. listopadu 2021 [cit. 28. března 2024]. Dostupné z: <https://www.nemocnice-horovice.cz/novinky/dusledky-pandemie-detem-zlenivela-imunita-2101>.

Ministerstvo průmyslu a obchodu. *Ošetřovné pro OSVČ* [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2020. Dostupné z: https://www.mpo.cz/assets/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/2020/5/Program-Osetrovne-pro-OSVC_11_05_2020_DUBEN_.pdf

MORÁVEK, Daniel. *Zavedení ošetřovného pro OSVČ vítáme, říkají podnikatelé* [online]. podnikatel.cz, 8. listopadu 2023 [cit. 15. února 2024]. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/aktuality/zavedeni-oseetrovneho-pro-osvc-vitame-rikaji-podnikatele/>.

Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony [online]. odok.cz [cit. 31. ledna 2024]. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCVDGWUQO/>.

SVOBODA, Jakub. *Kdy lze čerpat ošetřovné na nemocné dítě* [online]. novinky.cz, 25. srpna 2014 [cit. 28. února 2024] Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/finance-kdy-lze-cerpat-oseetrovne-na-nemocne-dite-239170>.

TÝM MPO. *Ošetřovné pro OSVČ – poskytování dotací ukončeno* [online]. mpo.cz, 26. ledna 2022 [cit. 30. ledna 2024]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/oseetrovne-pro-osvc---vyzva-i--253750/>.

Veřejný ochránce práv. *Těhotenství a mateřství na pracovišti – výzkumná zpráva 2023*. [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2023. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/30-2023-DIS_M%C5%A0-final.pdf.

Veřejný ochránce práv. *Tisková zpráva: Pozor na limity ošetřovného* [online]. ochrance.cz, 4. května 2017 [cit. 28. února 2024]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/pozor-na-limity-oseetrovneho/>.

Veřejný ochránce práv. *Výroční zpráva 2021* [online]. Brno: Kancelář VOP, 2022. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/dokument/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu_2021/vyrocnizprava-2021.pdf.

Abstrakt

Tato bakalářská práce je zaměřena na ošetřovné jako peněžitou dávku poskytovanou v rámci nemocenského pojištění. Charakterizuje jednotlivé znaky ošetřovného a podmínky pro vznik nároku na dávku a její výplatu. Vymezuje také podpůrní dobu, její úskalí a definuje výši samotné dávky. V další části se zabývá problematikou osob samostatně výdělečně činných a jejich absentujícím nárokem na ošetřovné. Hlavními zdroji bakalářské práce jsou odpovídající právní předpisy, odborná literatura a statistiky České správy sociálního zabezpečení.

Abstract

This bachelor thesis is focused on the nursing allowance as a monetary benefit provided within the framework of sickness insurance. It characterises the individual features of the nursing allowance and the conditions for the entitlement and its payment. It also defines the support period, its pitfalls and defines the amount of the benefit itself. In the next part, it deals with the issue of self-employed people and their lack of entitlement to the nursing allowance. The main sources of the bachelor thesis are relevant legislation, professional literature and statistics of the Czech Social Security Administration.

Klíčová slova

Ošetrovné, peněžitá dávka, podpůrčí doba, nemocenské pojištění, právo sociálního zabezpečení.

Key words

Nursing allowance, monetary benefit, support period, sickness insurance, social security law.